

Reactie op 'Marginaal en missionair'

Diederik Wienen, RK-theoloog

Graag begin ik met een woord van dank voor de uitnodiging aanwezig te zijn bij deze studiedag over het boek van ds. Dekker en daar ook wat te zeggen. Ik ben hier gevraagd als Rooms-katholiek nadat bisschop De Korte oorspronkelijk was gevraagd. Het geeft me een licht ongemakkelijk gevoel in zekere zin zijn plaats hier in te nemen. Als bisschop vertegenwoordigt Mgr. De Korte zagezegd het leergezag in de RK-kerk en dan heb je wat - in ieder geval iets rooms.

Daarom toch even vooraf voor alle duidelijkheid: ik ben maar een gewone katholiek (of zoals u het waarschijnlijk liever hoort Rooms-katholiek), die ook nog eens van hervormde huize is. Als jongen heb ik ds. Dekker en zijn broer, die ook predikant is, regelmatig horen preken en het boek 'Marginaal en missionair' gaf bij alle nieuwe inzichten toch vooral ook veel herkenning door de gedeelde achtergrond.

Allereerst heb ik het boek met veel waardering gelezen. De crisis die erin beschreven wordt is heel herkenbaar en daar deelt de Rooms-katholieke kerk in ons land volop in. De analyse van onze tijd is eerlijk en ook zelfkritisch. Hoewel het boek zeer stevig blijft staan in de gereformeerde traditie, zie ik er vooral een moedige poging in om de vragen waar de kerk voor staat onder ogen te zien en puttend uit de Schrift en vooral uw eigen traditie, geeft het boek van daaruit aanzetten tot vernieuwing en vooral verdieping. Succesformules zijn er niet. Met Bonhoeffer worden we stil voor gebed, leren we wachten op God en zijn we geroepen het goede te doen onder de mensen. Daarin verschilt een katholiek christen niet zoveel van een protestant. De bezinning waarin Dekker ons van daaruit meeneemt heb ik graag en met dank meegemaakt.

In wat volgt neem ik de vragen door die mij vanuit de organisatie vooraf gesteld zijn als aandachtspunten bij het lezen van het boek van Dekker.

1. Hoe verhoudt dit boek uit de protestantse traditie zich tot het eigen katholieke denken over de kerk?
2. Hoe katholiek is het boek?

Om te beginnen met dat tweede 'Hoe katholiek is het boek?': Dat valt goed mee. Het viel me op dat ds. Dekker het woord katholiek veel gebruikt en ik vind ook dat hij dat waar maakt. Ik zeg er wel bij 'katholiek in de traditie van Calvin', maar dat heb ik ook altijd een (gereformeerd) katholiek denker gevonden.

Met katholiek bedoel ik dan dat de schrijver met Calvin oog heeft voor de wereldwijde dimensie van de kerk. De kerk is geen sekte. Ook spreekt uit het boek een verlangen naar eenheid van heel het volk van God. Een belangrijk motief daarbij is dat waar die eenheid zichtbaar wordt het spreken van de kerk in de wereld geloofwaardiger wordt.

Hoewel me een zekere opwaardering van liturgie en avondmaal, het sacrament, bij Dekker opviel, blijft de preek een centraal punt in zijn benadering. Ik heb dat ook wel gelezen als een worsteling om die preek weer echt een plaats van verkondiging te maken, waar mensen ophoren van het Woord van God, omdat het een Woord voor hen in deze tijd is. In de rooms-katholieke kerk is een hernieuwde bezinning op de verkondiging en de plaats van de preek overigens ook volop aan de gang. In 2008 in een grote Bisschoppensynode in Rome gehouden over 'Het Woord van God in het leven en de zending van de kerk'. Het document dat toen verscheen zal u verrassen door een aantal opvallende overeenkomsten met de benadering in het boek van Dekker.

Als Rooms-katholieken zetten we ook wel wat eigen accenten in onze benadering van de kerk. Ik zou kunnen wijzen op Maria, het leergezag, sacramentaliteit, de betekenis van de traditie, maar ik geloof dat voor deze studiedag het de aandacht te veel zou afleiden van een zaak die protestanten en rooms-katholieken samen aangaat. Straks zal ik in een wat ander verband nog wel iets over deze zaken zeggen.

Er zijn dan nog wel een aantal opmerkingen te maken vanuit een katholiek perspectief die te maken hebben met het onderwerp van het boek. Zo mis ik in het boek wel wat het gesprek met de wereld buiten. Het is vooral een gesprek van Dekker met andere (vaak grote) theologen met een enkele keer een uitstapje naar een (katholieke) cultuurfilosoof of -theoloog. Dat geeft het boek ook wel iets naar binnen gericht, iets binnenkerkelijks, ondanks de andere intentie.

In de katholieke traditie wordt van oudsher - Augustinus, Thomas van Aquino - gezocht naar een synthese tussen geloof en weten. In de moderniteit lijkt die synthese ver weg, maar het blijft van groot belang dat het seculiere weten en de traditie van het geloof met elkaar in dialoog zijn. Dat heeft met de plausibiliteit van het geloof te maken, maar het is ook goed voor het moderne denken dat anders in zichzelf en het empirisch direct waarneembare gevangen dreigt te raken.

Het lijkt me een grote verdienste van de huidige paus dat hij dat gesprek steeds zoekt. Als voorbeeld dat veel discussie oproep verwijs ik naar zijn Regensburgse rede in 2006 (de discussie kwam vooral los vanwege een verwijzing naar de Islam, maar in het betoog zat minstens ook een kritische spits ten opzichte van de protestantse traditie, juist op het punt dat ik hier naar voren breng, het gesprek tussen geloof en cultuur, rede en geloof). Voorbeelden die meer algemene waardering oogsten waren de voordrachten van de paus voor de vertegenwoordigers vanuit de wereld van politiek en cultuur tijdens bezoeken aan Parijs in 2008 en Londen in 2010 en onlangs voor de Bondsdag in Berlijn.

Daar (in dat gesprek met de cultuur) kunnen we als kerken niet zomaar genoeg nemen met een 'in een ander paradigma stappen', zoals het bij Dekker heet. Daarvoor hebben we als kerken ook te veel te bieden.

Een mooi voorbeeld van wat ik bedoel met zo'n dialoog was het gesprek van toen nog Kardinaal Ratzinger met de Duitse (agnostische) filosoof Jürgen Habermas in januari 2004 in München. Ratzinger en Habermas vonden elkaar destijds in het pleidooi voor een voortgaande dialoog tussen geloof en rede en in het erkennen van de noodzaak in die dialoog van een wederzijdse begrenzing van geloof en rede. Ook kwamen ze er destijds samen op uit dat er morele grondslagen van de democratie zijn die aan de politieke praktijk voorafgaan. Daarnaast was er opvallende overeenstemming tussen de kardinaal en de filosoof over een aantal praktisch ethische zaken (bijvoorbeeld op het gebied van de bio-ethiek).

Dat is dan meteen een volgende opmerking of misschien beter vraag. Is het niet ook verlegenheid dat Dekker ethiek wat naar achteren schuift in zaken die er voor de kerk echt toe doen. Dat is me te gemakkelijk. Het goede, schone en ware kunnen we niet uit elkaar halen. De kerk heeft hier een belangrijke opdracht, ook als ze zich vaak verliest in de omgang met de weerbarstige praktijk en daar ook helaas regelmatig kopje onder in gaat.

Overigens wil ik hier ook de door Dekker met waardering aangehaalde Erik Borgman noemen, die vanuit zijn eigen perspectief op dit punt een kritische, maar stimulerende bijdrage levert. Borgman laat zien hoe juist het midden in de samenleving gaan staan de betekenis van geloof en religie ook voor onszelf als gelovigen verheldert. Het resultaat zal niet altijd geweldig zijn, maar dan mogen we met Borgman ook tevreden zijn met zoals hij het noemt 'het verheven belang van modderen'.

Dan is er nog de vraag: hoe beleeft u zelf de krimp van de rooms-katholieke kerk in Nederland?

Kort en goed: Het is droevig, de rooms-katholieke kerk smelt in ons land weg als een sneeuwpop in mei. Dekker heeft het in zijn boek over een oordeel Gods als hij spreekt over de crisis van de kerk(en). Dat is pijnlijk, maar het stemt me in ieder geval in verband met mijn eigen kerk tot nadenken. Gelukkig is er niet alleen krimp en crisis én het geloof in de katholieke kerk van de geloofsbelijdenis geeft ook een bredere visie op de kerk dan alleen een beperkte blik op onze Nederlandse situatie toestaat.

Een enorm probleem bij ons in de kerk is: hoe bereiken we de jongeren, te beginnen met onze eigen jongeren? Monseigneur De Korte spreekt vaak over sprakeloosheid, en inderdaad kom je in de Rooms-katholieke kerk ook bij meelevende mensen vaak een groot gebrek aan kennis van de basiselementen van het geloof tegen. In de

parochies leidt dat vaak tot een soort 'patch work' - geloof, vooral onder de iets jongere generaties. Hier staan veel protestantse gemeenten er toch een stuk beter voor is mijn indruk. Het grote goed van een spiritualiteit gevoed door een dagelijkse omgang met de Schrift is voor mijzelf een van de grote tegoden die ik mee heb genomen van mijn hervormd bevindelijke achtergrond.

Verwacht u een nieuwe bloei?

Die is er al als je het beperkte Nederlandse perspectief wat loslaat. Hier te lande waag ik me niet aan dromen over een nieuwe bloei. Het zou goed zijn als de christenen binnen onze samenleving als creatieve minderheid hun vitaliteit herwinnen.

Misschien goed hier wel een paar eigen mogelijkheden binnen de katholieke traditie te noemen die ook vandaag nog verrassend vitaal blijken: ik wijs op pelgrimages, bedevaarten, kloosters, heiligen... Dat blijken ook in Nederland vaak nog zaken waarmee mensen op een niet per se intellectuele of verstandelijke manier met kerk, geloof en vooral God in aanraking komen. Zo heeft mijn kerk ook een 'tegoed'.

Op welke manieren zouden de verschillende geloofstradities, met name de protestantse en de rooms-katholieke elkaar van dienst kunnen zijn?

Ik begin met de net genoemde zaken: ik zou op die punten willen pleiten voor een uitwisseling van gaven: de betekenis van het Woord kan de protestantse traditie daarbij inbrengen zoals ook ds. Dekker doet in zijn boek, de katholieke traditie kan wijzen op zaken als bedevaarten, pelgrimages, kloosterbezoek, en zelfs ook aandacht vragen voor Maria. Dat zijn ook wel zaken waar een groeiende belangstelling voor is onder protestanten. Daarnaast noem ik de betekenis van de kerk als gebouw dat verwijst naar God en als een plaats waar Christus aanwezig is.

Als gezamenlijke dienst aan de samenleving verwijs ik ook naar Mgr. De Korte, die onlangs de hoop uitsprak dat de kerken gezamenlijk de Godsvraag levend houden in onze samenleving.

Gezamenlijk

Ik eindig met een punt waarvan ik zelf hoop dat de kerken het de komende jaren gezamenlijk oppakken en dat naar mijn overtuiging de missionaire geloofwaardigheid van de kerken ten goede zou komen:

In 1999 ondertekenden de Lutherse wereldbond van Kerken en de Rooms-katholieke Kerk een gezamenlijke verklaring over de rechtvaardiging. Op een kernpunt van de reformatie hadden de kerken elkaar wezenlijk genaderd en gezamenlijk spraken ze uit dat de 'rechtvaardigingsleer een einzigartige betekenis in de hele samenhang van de fundamenteel trinitarische geloofsbelijdenis toekomt'.

De Lutherse en de Rooms-katholieke Kerk verplichtten zich er toen wederzijds toe om 'de studie van de bijbelse fundamenten van de leer van de rechtvaardiging zo verder te verdiepen dat deze waarheid in een voor mensen van onze tijd relevante taal uitgelegd wordt'. Die verplichting is voorlopig een belofte gebleven. Ik hoop dat dit met een stevige gereformeerde bijdrage door de kerken in de komende jaren alsnog opgepakt wordt. Dan wordt ook de Godsvraag van Mgr. De Korte op de goede manier aan de orde gesteld (1).

Diederik Wienen, Utrecht

(1) Vgl. hier de in uw kring wellicht nog gekende discussie tussen prof. Berkhof en ds. Boer uit de jaren vijftig van de vorige eeuw over de positie van de Gereformeerde Bond. Mijn indruk is dat ds. Boer destijds een belangrijk punt naar voren bracht, hoewel ik vermoed dat het aspect van een uitleg 'in een voor mensen van onze tijd relevante taal' ook toen al heel lastig was